

УДК 338.24.01.

О. О. Романенко,
 д. е. н., декан економічного факультету, Київський національний лінгвістичний університет
 О. Г. Яворська,
 к. б. н., доцент кафедри туризму та фізичного виховання,
 Київський національний лінгвістичний університет

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙ В ТУРИЗМІ ТА ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

O. Romanenko,
 Doctor in Economy, Chair of Management, Kyiv National Linguistic University
 O. Yavorska,
 PhD in Biology, Associate Professor of the Department of Tourism and Physical Culture,
 Kyiv National Linguistic University

FEATURES OF INNOVATION IN TOURISM AND HOSPITALITY SERVICE

У публікації розглядається "інновація" як сучасне поняття, яке впливає на бізнес-процеси та проекти підприємств сфери туризму та індустрії гостинності. Дослідження особливостей інновацій в туризмі та індустрії гостинності охопило значну кількість теоретичних та методологічно-практичних підходів останнього часу. Кожна проаналізована праця має суттєву значущість щодо розкриття досліджуваного поняття. Визначено основні структурні групи інновацій в туризмі та індустрії гостинності: продуктові, управлінські, сервісні, технологічні та інституційні інновації, які є потенційно доступні для запровадження та розвитку цього сервісного сектору України. Результати вивчення можуть бути використані для покращення методів управління та реалізації інноваційної політики на підприємствах сфери туризму та індустрії гостинності.

This paper discusses "innovation" as a modern concept that influences business processes and plans of the enterprises of tourism and hospitality service. The research into features of innovation in tourism and hospitality service has produced a plethora of proposed methods and theories over the last years. Each article contributes important insights into the understanding of innovations. The main groups of innovations in the tourism industry are identified: product, marketing, process, managerial and institutional innovation. The Ukraine tourism sector has strong potential for further innovation and development. Findings are used to support existing managerial policies for better management practices of the enterprises of tourism and hospitality service.

Ключові слова: інновації, продуктові, управлінські, сервісні, технологічні та інституційні інновації, туризм, індустрія гостинності.

Key words: innovation, product, marketing, process, managerial and institutional innovation, tourism, hospitality service.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інноваційний шлях розвитку економіки є пріоритетним на сьогодні для всіх країн та регіонів, а економічна еволюція за сучасних умов характеризується зростанням ролі науково-технічного прогресу. Системні зміни суспільного виробництва визначаються умовами постіндустріальної економіки, а тенденції динаміки сучасної світової економічної системи — особливостями становлення сервіс-орієнтованої економіки. Відтак все більшої ваги набуває наукове обґрунтування політики прискореного розвитку всієї сфери послуг, яка перетворюється в основний об'єкт докладання інноваційних зусиль та інвестиційних потоків.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Як відомо, проблемі інновацій, вивчення їх структури та розробці критеріїв оцінки було присвячено чимало праць у західній економічній науці починаючи з 30-х років ХХ ст. Серед відомих праць переважно прикладного характеру можна вказати роботи І. Ансоффа, Дж.К. Гелбрейт, К. Оппенлендера, Б. Санто, П. Друкера, Й. Шумпетера та інших. На пострадянському просторі інтерес до вивчення інновацій був обумовлений

зміною виробничих відносин та розбудовою ринкової економіки. Традиційно близькими до піднятої нами проблеми були праці російських та вітчизняних науковців з питань науково-технічного прогресу, управління науковими дослідженнями та їх впровадженням у виробництво (Л.С. Барютін, М.І. Лапін, М.Д. Кондрат'єв, М.С. Гапоненко, О.В. Пономаренко, С.В. Валдайцев, С.Ю. Глазев, О.О. Динкін, Ю.В. Яковец та інші).

Проте, досягнутий високий ступінь теоретичного пізнання сутності інновацій не може бути визнаним як достатній для питань сучасного розвитку вітчизняної галузі туризму та індустрії гостинності. Серед значного кола питань, які пов'язані з вивченням туристичної сфери як в Україні, так і в окремих її регіонах, важливе місце займають завдання забезпечення умов та удосконалення механізмів управління її інноваційним розвитком. Таким чином, проблема формування інноваційної моделі розвитку туризму та індустрії гостинності визначають гостру необхідність подальшого теоретичного осмислення сутності інновацій.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є критичний огляд та систематизація провідних теоретичних підходів сучасних еко-

номістів до формування та реалізації інноваційної моделі розвитку туристичної сфери та індустрії гостинності, встановлення тенденцій у визначенні поняття "інновації туризму" у світлі проблем теоретичного та практичного розроблення та удосконалення сучасних механізмів управління на рівні підприємств та організацій цієї сфери послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно з класичною працею Й. Шумпетера, інновація — суттєва зміна функції виробленого, що складається в новому з'єднанні і комерціалізації всіх нових комбінацій, заснованих на використанні нових матеріалів і компонентів, впровадженні нових процесів, відкритті нових ринків, впровадженні нових організаційних форм [16].

Згідно із Законом України "Про інноваційну діяльність", інновації — це новостворені (застосовані) і/або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і/або соціальної сфери [11].

Відповідно до положень Світової організації торгівлі в туристській сфері інноваційна діяльність розвивається за трьома напрямками:

- впровадження нововведень, пов'язаних з розвитком підприємства і туристського бізнесу, у систему і структуру управління, включаючи реорганізацію, укрупнення, поглинання конкурентів; кадрова політика (оновлення кадрів, підвищення кваліфікації); раціональна економічна і фінансова діяльність (впровадження сучасних форм обліку звітності);

- маркетингові інновації, що дозволяють охопити потреби цільових споживачів і залучити не охоплений сегмент покупців на даний момент часу;

- періодичні нововведення, спрямовані на зміну споживчих властивостей туристичного продукту, його позиціонування на ринку як ексклюзиву, які передбачають збільшення конкурентних переваг [18].

Серед праць українських вчених наша увага була приділена дослідженням, в яких вивчалися особливості інновацій та інноваційної діяльності в туризмі та індустрії гостинності. На думку О.П. Крупського, інноваційні процеси, які проходять на туристичних підприємствах, є процесами достатньо специфічними, оскільки набувають визнання, як правило, через ступінь задоволеності клієнта, а також завдяки прийняттю спільних рішень туристичними підприємствами, органами управління галузю туризму та гостинності в регіоні, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, діяльність яких пов'язана з туристичними послугами. Важливе місце в оцінці інновацій належить і місцевому населенню [13].

На думку Гуржій Н.М. та Третинко А.В., специфіка інноваційної діяльності туристичного підприємства визначається:

- застосуванням передових інформаційних технологій в наданні транспортних, готельних та інших послуг;

- наповненням новими властивостями традиційних послуг та впровадженням нових послуг;

- освоєнням нових туристичних ресурсів;

- впровадженням сучасних форм організаційно-уп-

равлінської діяльності у сфері виробництва і споживання традиційних туристичних послуг;

- виявленням і використанням нових ринків збуту туристських послуг і товарів [8].

Новіков В. розглядав інновації у туризмі як результат дій, спрямованих на створення нового або зміну існуючого туристичного продукту, освоєння нових ринків, використання передових інформаційних і телекомунікаційних технологій, вдосконалення надання туристичних, транспортних і готельних послуг, створення стратегічних альянсів для здійснення туристичного бізнесу, впровадження сучасних форм організаційно-управлінської діяльності туристичних підприємств [16].

Вищеозначене розуміння складових інноваційного процесу в туристичній сфері подібне і до досліджень Доценко М.С.: інноваційна діяльність в сфері туризму спрямована на створення нового або зміну існуючого продукту, на вдосконалення транспортних, готельних та інших послуг, освоєння нових ринків, впровадження передових інформаційних і телекомунікаційних технологій і сучасних форм організаційно-управлінської діяльності [10]. Проте звертається увага на роль інформаційних технологій, які стають визначальними факторами в підвищенні конкурентоспроможності послуг індустрії туризму, а також активізації обмінів цієї сфери з іншими секторами економіки [10].

Згідно Регули А., основними напрямками інноваційної діяльності в туризмі є впровадження нових послуг з новими властивостями, зміни в організації виробництва і споживання традиційних туристичних послуг, залучення раніше не використаних туристичних ресурсів, виявлення і освоєння нових ринків збуту туристичних послуг і товарів; інноваційна діяльність у сфері туристичних послуг розвивається за кількома напрямками, зокрема, провідним є випуск нових видів туристичного продукту, а також: зміна в організації виробництва (застосування передових принципів маркетингу і менеджменту); використання нових туристичних ресурсів, рівно як техніки і технологій [17].

За Давидовою О., до інновацій у туризмі слід відносити "нововведення, що характеризуються та супроводжуються відновленням фізичних і духовних сил споживача; принциповими та якісними змінами туристичного продукту; розвитком туристичної інфраструктури, підвищенням ефективності функціонування складових індустрії туризму, підвищенням ефективності процесів формування, позиціонування та споживання туристичних товарів і послуг, прогресивними змінами факторів виробництва. Інновації в туризмі — це результати застосування новинки у туристичній індустрії з підвищенням її ефективності та отриманням, передусім, комерційного ефекту, що має забезпечити стійке функціонування та розвиток галузі" [9].

Відтак формується думка, що інноваційною шлях розвитку індустрії туризму є перспективним у даній сфері господарства, і більш глибоко розкривається у працях наступних дослідників.

За визначенням Власова Н., Смирнова В., Семененко Н. інновації у туризмі — це системні заходи, що мають якісну новизну і ведуть до позитивних зрушень, забезпечуючи стійке функціонування і розвиток галузі в регіоні [7]. Таким чином, саме інноваційно-орієнтовані підприємства сфери туризму та індустрії гостинності характеризуються економічною стабільністю здатні справляти позитивний креативний ефект.

Під інноваційною діяльністю туристичного підприємства Крупський О.П. розуміє комплекс наукових, організаційних, технологічних, комерційних, фінансових заходів, які приводять до інновацій; діяльність туристичного підприємства інноваційна, якщо в неї привносяться новітні теоретичні знання, прийоми, технології, підходи для отримання результату, потрібного суспільству. Інноваційну діяльність туристичного підприємства можна визначити як спільну, наполегливу працю всіх співробітників, спрямовану на створення і впровадження нововведень у туристичний бізнес; інноваційна діяльність повинна мати системний характер. Означену системність мають забезпечувати суспільство і власне ті суб'єкти діяльності, що впроваджують новітні інноваційні продукти або технології. На туристичному підприємстві ключовими складниками інноваційної діяльності є:

- заходи, сконцентровані на пошук або створення нових туристичних продуктів, нових методів обслуговування споживача, політики ціноутворення тощо;

- роботи, спрямовані на завершення заходів, реалізованих раніше, до рівня інноваційних проектів (послуг, продуктів, технологій), орієнтовані на потреби туристичного ринку;

- діяльність, спрямована на освоєння інноваційних проектів, технологій виробництва послуги.

Таким чином, інноваційна діяльність туристичного підприємства здебільшого спрямована на створення нового або зміну існуючого туристичного продукту, освоєння нових ринків збуту, впровадження передових ІТ-технологій у бізнес-процеси та сучасних форм організаційно-управлінської діяльності на підприємстві. Управління нововведеннями та їх впровадження для розвитку туристичного підприємства — основне і найбільш вагомe питання, вирішення якого забезпечить конкурентну перевагу і, як результат, виживання туристичного підприємства [13].

Маклашина Л. вважає, що інновації у туризмі — це розробка, створення нових туристичних маршрутів, проектів і т.д. із застосуванням досягнень науки, техніки, ІТ-технологій, а також передового досвіду в галузях управління і маркетингу, впровадження яких дозволить підвищити рівень зайнятості населення, забезпечити зростання його доходів, прискорити соціально-економічний розвиток [14].

Кіндрик Т.О., Головінов О.М. пропонують до інновацій в туризмі відносити перш за все ті нововведення, які супроводжуються:

- відновленням і розвитком духовних та фізичних сил туристів;

- якісно новими змінами турпродукту; підвищенням ефективності функціонування інфраструктури туризму;

- підвищенням ефективності процесів формування, позиціонування та споживання туристичних послуг;

- прогресивними змінами факторів виробництва (наприклад, скорочення терміну транспортування за рахунок впровадження нових швидкісних видів транспорту, поліпшення умов праці працівників туріндустрії, впровадження нових прогресивних методів (механізмів) перетворення факторів виробництва в послуги) [12].

С.А. Севастьянова зазначає наступні принципи інновацій у туризмі [19]:

- науковості — використання наукових знань і методів для реалізації інновацій, відповідно до потреб туристів;

- системності — розроблювальна стратегія інноваційного розвитку туризму в регіоні має враховувати факто-

ри та умови, необхідні для задоволення потреб людей у рекреації та відпочинку; фактори прямого і непрямого зовнішнього середовища;

- відповідності інновацій потребам туристів — пропонування тільки таких нововведень, які дійсно потрібні клієнтові, а не ті, які може зробити й впровадити туристична фірма;

- позитивності результатів — попередження нерозумного, не продуманого створення й впровадження нововведення, яке може бути небезпечно для туриста, туристичного підприємства, оточуючого середовища та суспільства загалом;

- іманентності інвестиційним процесам. Для проведення необхідних досліджень, розробки й матеріалізації інновацій використовуються інвестиційні ресурси, ефективність яких визначається ступенем значимості й масштабістю нововведень;

- відповідності інноваційної діяльності та її результатів рівню розвитку суспільства;

- зв'язності — кожний новий продукт на певному етапі свого життєвого циклу має викликати та стимулювати ідею створення наступного нововведення й забезпечувати фінансову підтримку цього процесу;

- безпеки — нововведення має гарантувати відсутність шкоди для людини та навколишнього середовища.

На думку Кіндрик Т.О., Головінова О.М., класифікувати інновації в туристичній індустрії слід наступним чином:

I. Продуктові інновації.

Створення нових туристичних продуктів.

Освоєння нових сегментів туристичного ринку.

Освоєння нових туристично-рекреаційних територій.

Залучення до туристичного сегменту нових видів ресурсів.

II. Управлінські інновації.

Нові методи реалізації маркетингового циклу в туризмі.

Обґрунтування нових методів і форм управління суб'єктами туристично-рекреаційної діяльності.

Забезпечення державного та регіонального управління туристичною індустрією.

III. Сервісні інновації.

Впровадження передових методів навчання, підготовки та перепідготовки працівників туристичного бізнесу.

Розробка інноваційних моделей розміщення трудових ресурсів в туризмі.

Впровадження національної моделі сервісного обслуговування, враховуючи культуру та звичаї туристично-рекреаційних зон.

IV. Технологічні інновації.

Впровадження комп'ютерних технологій в систему бронювання і резервування готелів, авіаквитків.

Розробка нових видів матеріально-технічного забезпечення туристичного обслуговування, покращення якості послуг.

Нововведення в системі транспортного обслуговування, що будуть спрямовані на підвищення комфортності та скорочення часу трансферу туристів до курортної зони.

Екологізація технологій обслуговування [12].

До означеної схеми нами пропонується додати п'яту складову — інституційні інновації, які ми відношуємо у зарубіжних працях [2—5]. Інституційні інновації — це нова організаційна структура, яка відображає принцип співпраці, організації бізнесу (мережі, бренди, сертифікація компаній

тощо, а також охоплює і правові аспекти), з метою ефективного переорієнтування або збільшення прибутковості в певних сферах туризму та індустрії гостинності.

Згідно з проведеним нами аналізом вищезазначених та інших джерел [1; 2; 6; 15; 20], вважаємо, що інноваційність є прикладом нового рівня розвитку інтелектуальної творчої праці людини, результати якої спрямовані на появу такого "нового", яке не існувало в природі, але має соціальну значущість, оскільки задовольняє суспільні потреби, та містить комерційну складову. Інноваційний процес багатоетапний за своєю структурою, оскільки бере свій початок у сфері передового наукового знання і, проходячи важливу стадію практичного оформлення в системі суб'єктів господарської діяльності туризму та індустрії гостинності, завершується у маркетинговому просторі з отриманням прибутку від споживачів рекреаційних послуг. При цьому такий рух не є завершальним для інновацій, оскільки нововведення, задовольняючи певний попит клієнтів, доволі часто здатні формувати попит на новий туристичний продукт чи послугу. Така характерна риса перманентності інновацій в туризмі нами розглядається доволі суттєвою та такою, що обумовлює необхідність розробки та забезпечення довгострокової моделі інноваційного розвитку туристичної галузі та індустрії гостинності. Серед суттєвих рис, які мають забезпечувати процес реалізації інноваційної діяльності в туризмі та індустрії гостинності, можна виділити її керованість, екологічну нейтральність (чи позитивність), сумісність з інституційною структурою регіону запровадження, внутрішньо- та міжгалузеву взаємопов'язаність, входження до глобальних інформаційних потоків. Однією з умов запровадження інновацій та реалізації інноваційних проектів на території України має бути їх відповідність до вимог екологічної та соціальної безпеки країни. Слід також звернути увагу, на перспективність впровадження інновацій з метою покращення засобів захисту туристів, удосконалення програмних продуктів з інформаційно-аналітичного забезпечення подорожуючої особи, особливо іноземних гостей, які перебувають у новому для них середовищі.

Інноваційна модель розвитку сфери туризму передбачає збільшення випуску нової продукції з кращими споживчими властивостями та успішну її реалізацію на внутрішньому та зовнішньому ринках, підвищення ступеня збалансованості організаційно-економічного бізнес-середовища, раціональність використання інвестиційних, кадрових, матеріально-технічних, маркетингових ресурсів.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Дослідивши особливості інноваційних процесів у туризмі та індустрії гостинності, можна дійти висновку, що інновації в цій сфері економіки країни є комплексним специфічним процесом, який включає в себе кілька стадій: від розробки ідеї до виробництва та реалізації інноваційного туристичного продукту чи послуги, які якісно відмінні від попереднього аналогу та здатні краще задовольнити потреби споживачів, у результаті чого спостерігаються позитивні соціально-економічний, науково-технічний та екологічний ефекти. Враховуючи

аналіз зарубіжних джерел, нами запропоновано ввести до основних структурних груп інновацій інституційні інновації. Поняття інноваційної діяльності нами розуміється широко, включаючи творчу інтелектуальну працю та процес нововведень, які взаємопов'язані самою метою створення інновацій, а також їх реалізація, що здійснюється у формі клієнтцентрованих інноваційних проектів та власне становитиме предмет наступного дослідження.

Література:

1. Bilgihan A., Nejad M. (2015), "Innovation in hospitality and tourism industries", *Journal of Innovation*, vol. 6 (3), available at: <https://doi.org/10.1108/JHTT-08-2015-0033>
2. Dosi G. (1988), "Sources, procedures and microeconomic effects of innovation", *Journal of Economic Literature*, vol. 26 (2), pp. 1120—1171.
3. Gajdosik, T. Gajdosikova, Z. Marakova, V. Borsekova, K. (2017), "Innovations and networking fostering tourist destination development in Slovakia", *Quaestiones Geographicae*, vol. 36, DOI — 10.1515/quageo-2017-0039.
4. Hjalager A.-M. (2002), "Repairing innovation defectiveness in tourism", *Tourism Management*, 23, pp. 465—474.
5. Marakova V., Medvedova M. (2016), "Innovation in tourism destinations", *Forum Scientiae Oeconomia*, 4 (1), pp. 33—43.
6. Sardak S., Dzhyndzhoian V., Samoilenko A. (2016), "Global innovations in tourism", *Innovative Marketing*, 12(3). doi:10.21511/im.12(3).2016.04.
7. Власова Н. Інноваційна діяльність в туристичному бізнесі / Н. Власова, В. Смирнова, Н. Семененко // *Культура народів Причорномор'я*. — 2009. — № 176. — С. 113—114.
8. Гуржий Н.Н. Инновационные технологии в туристической индустрии [Текст] / Н.Н. Гуржий, А.В. Третьинко // *Устойчивое развитие экономики*. — 2013. — № 3. — С. 221—224.
9. Давидова О. Особливості застосування інновацій у розвитку туристичної галузі України // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. — 2015. — № 7 (172). — С. 65—69.
10. Доценко М.С. Інновації в туризмі України // *Матеріали ІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції "Сучасні тенденції розвитку туризму"*. — Ч. ІІ. — Миколаїв: ВП "МФ КНУКІМ", 2015. — 145 с. — С. 31—34.
11. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002 р. — №40-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40>—15.
12. Кіндрік Т.О., Головінов О.М. Інноваційна діяльність в туристичному господарстві України // *Матеріали конференції "Ефективні інструменти сучасних наук — 2010"*.
13. Крупський О.П. Концептуальні засади управління інноваційною діяльністю туристичних підприємств // *Вісник Дніпропетровського університету. Сер.: Менеджмент інновацій*. — 2015. — Вип. 4. — Т. 22. — С. 64—71.

14. Маклашина Л. Роль інновацій в розвитку туризму / Л. Маклашина // Креативная экономика. — 2011. — № 12 (60). — С. 130—136.

15. Мірошник Р.О. Розвиток туристичної галузі України: особливості та проблеми [Текст] / Р.О. Мірошник, І.В. Щир // Вісн. Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. — 2013. — № 754. — С. 41—46.

16. Новиков В. Інновації в туризмі: учеб. пособие / В. Новиков. — М.: Изд. центр "Академия", 2007. — 208 с.

17. Регула А. Інновації в туризмі: екологічний туризм // Збірник матеріалів за результатами IV науково-практичної конференції студентів та молодих вчених "Сталий розвиток України: проблеми і перспективи". — Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. — 230 с. — С. 148—150.

18. Романова М.М. Інновації в індустрії туризму [Електронний ресурс] / М.М. Романова // Інновації в науці: сб. ст. по матеріалам ХХІХ Міжднар. науч.-практ. конф. (29 января 2014 г.) — Новосибирск: Изд. СибАК, 2014. — № 1 (26). — Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/romanova2.htm

19. Севастьянова С.А. Регіональне планування розвитку туризму й готельного господарства: навч. посіб. / С.А. Севастьянова. — М.: КНОРУС, 2007. — 250 с., С. 115.

20. Тайгибова Т. Інновації в туризмі — як один из важнейших факторов повышения уровня социально-экономического развития Республики Дагестан / Т. Тайгибова // Проблемы современной экономики: материалы Межднар. науч. конф. (г. Челябинск, декабрь 2011 г.). — Челябинск, 2011. — С. 153—156.

References:

1. Bilgihan, A. and Nejad, M. (2015), "Innovation in hospitality and tourism industries", *Journal of Innovation*, vol. 6 (3), available at: <https://doi.org/10.1108/JHTT08-2015-0033> (Accessed 20 March 2018).

2. Dosi, G. (1988), "Sources, procedures and microeconomic effects of innovation", *Journal of Economic Literature*, vol. 26 (2), pp. 1120—1171.

3. Gajdosik, T. Gajdosikova, Z. Marakova, V. Borsekova, K. (2017), "Innovations and networking fostering tourist destination development in Slovakia", *Quaestiones Geographicae*, vol. 36, pp. 103—115.

4. Hjalager, A.-M. (2002), "Repairing innovation defectiveness in tourism", *Tourism Management*, vol. 23, pp. 465—474.

5. Marakova, V. and Medvedova, M. (2016), "Innovation in tourism destinations", *Forum Scientiae Oeconomia*, vol. 4 (1), pp. 33—43.

6. Dzhyndzhoian, S. S. and Samoilenko, A. (2016), "Global innovations in tourism", *Innovative Marketing*, vol. 12 (3), pp. 45—50.

7. Vlasova, N. Smyrnova, V. and Semenenko, N. (2009), "Innovative activities in the tourism business", *Kul'tura narodiv Prychornomor'ia*, vol. 176, pp. 113—114.

8. Hurzhyj, N.N. and Tretynko, A.V. (2013), "Innovative technologies in the tourism industry", *Ustojchyvoe razvytye ekonomyky*, vol. 3, pp. 221—224.

9. Davydova, O. (2015), "Features of the application of innovations in the development of tourism industry in

Ukraine", *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, vol. 7(172), pp. 65—69.

10. Dotsenko, M.S. (2015), "Innovations in tourism of Ukraine", *Materialy III Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii Suchasni tendentsii rozvytku turyzmu [Materials of the Third All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Modern Trends in Tourism Development"]*, Mykolaiv, Ukraine, pp. 31—34.

11. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), *The Law of Ukraine "On Innovation Activity"*, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (Accessed 20 March 2018).

12. Kindryk, T.O. and Holovinov, O.M. (2010), "Innovative activity in the tourism industry of Ukraine", *Materialy konferentsii Efektyvni instrumenty suchasnykh nauk [Materials of the conference "Effective Instruments of Modern Sciences - 2010"]*, pp. 37-40, available at: http://tourlib.net/statti_ukr/kindryk.htm (Accessed 20 March 2018).

13. Krups'kyj, O.P. (2015), "Conceptual bases of management of innovative activity of tourist enterprises", *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya: Menedzhment innovatsij*, vol. 4 (22), pp. 64—71.

14. Maklashina, L. (2011), "The role of innovation in the development of tourism", *Kreativnaja jekonomika*, vol. 12 (60), pp. 130—136.

15. Mirosnyk, R.O. and Schyr, I.V. (2013), "Development of the tourism industry in Ukraine: features and problems", *L'vivs'ka politehnika. Problemy ekonomiky ta upravlinnia*, vol. 754, pp. 41—46.

16. Novikov, V. (2007), *Innovacii v turizme [Innovation in tourism]*, Akademija, Moscow, Russia.

17. Rehula, A. (2006), "Innovations in tourism: ecological tourism", *Zbirnyk materialiv za rezul'tatamy IV naukovo-praktychnoi konferentsii studentiv ta molodykh vchenykh Stalyj rozvytok Ukrainy: problemy i perspektyvy [A collection of materials on the results of the IV scientific and practical conference of students and young scientists "Sustainable development of Ukraine: problems and perspectives"]*, Medobory, Kam'ianets'-Podil's'kyj, Ukraine, pp. 148—150.

18. Romanova, M.M. (2014), "Innovations in the tourism industry", *Sbornik materialov XXIX mezhdunarodnoy nauchno-praktycheskoy konferencii Innovacii v nauke [Innovations in Science: Collection of Art. on the materials of XXIX interd. scientific-practical. Conf.]*, SibAK, Novosibirsk, Russia, available at: http://tourlib.net/statti_tourism/romanova2.htm (Accessed 20 March 2018).

19. Sevast'ianova, S.A. (2014), *Rehional'ne planuvannia rozvytku turyzmu j hotel'noho gospodarstva [Regional planning of tourism and hotel industry development]*, Knorus, Moscow, Russia.

20. Tajgibova, T. (2011), "Innovations in tourism — as one of the most important factors for increasing the level of social and economic development of the Republic of Dagestan", *Materialy mezhdunarodnoy nauchnoy konferencii Problemy sovremennoj jekonomiki [Problems of modern economy: materials of the international. sci. Conf.]*, Cheljabinsk, Russia.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2018 р.